

and Foreign Policy, a reader in research and theory. The Free Press. – New York, 1999.

5. <http://strategiya.az/index.php?do=xerber&id=9367>

6. <http://strategiya.az/old/index.php?m=xerber&id=22250>

Kalandarov N., PhD, Institute of Human Rights of ANAS (Azerbaijan, Baku), rus_rahimli@yahoo.com

New geopolitical trends and processes of globalization in world politics

Considered major geopolitical trends of contemporary world politics. Globalization was the reason for the emergence of new geopolitical trends. Competition and conflict geopolitical blocks causes the manifestation of the new processes. The world is moving to a new order.

Keywords: geopolitical trends, new world order, the process of globalization, regional security.

Kalandarov N., докторант, Інститут Прав Людини НАНА (Азербайджан, Баку), rus_rahimli@yahoo.com

Нові геополітичні тенденції і процеси глобалізації у світовій політиці

Розглядаються основні геополітичні тенденції сучасної світової політики. Глобалізація послужила причиною появи нових геополітичних тенденцій. Суперництво і боротьба геополітичних блоків обумовлює прояв нових процесів. Світ рухається до нового порядку.

Ключеві слова: геополітичні тенденції, новий світовий порядок, процес глобалізації, регіональна безпека.

* * *

УДК 329:323(477)

Морарь М. В.

доктор політичних наук, професор кафедри філософії та соціології, Таврійський державний агротехнологічний університет (Україна, Мелітополь), morar.nikolay@mail.ru

НАЦІОНАЛІЗМ В ІДЕОЛОГІЇ, ПОЛІТИЦІ ТА ПРАКТИЦІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Досліджується сутність націоналізму та його роль в теорії і практиці політичних партій. Підкреслюється, що націоналістичний фактор став невід'ємною складовою суспільно-політичного життя в Україні і володіє ефективними важелями впливу на розбудовчі процеси. Як ідейний та суспільно-політичний рух він має своїх виразників в особі партій та організацій. Автор поділяє підхід науковців, котрі вважають, що націоналізм є спосіб життєдіяльності нації, в основі єдності якого покладені три складники: колективна саморефлексія (національна свідомість); колективна воля (національні прагнення); колективна дія (практика національного самоствердження). Отже, націоналізм як ідеологія є ідейним центром, який узагальнює всі прояви національної активності і спрямовує її в русло розв'язання загальнонаціональних інтересів. Він покликаний дати ідейно-теоретичне обґрунтування необхідності практичної боротьби нації за національне самовизначення та національне самоствердження. Робиться висновок, що націоналістичні партії, організації та рухи відіграють помітну роль у суспільно-політичному житті різних країн, у тому числі й в Україні. Така роль у XXI ст. буде зростати, оскільки національні проблеми залишаються на порядку денний політичного життя.

Ключеві слова: нація, націоналізм, національні меншини, ідеологія, політична партія, програма, демократія, політична стабільність.

У системі суспільно-політичних доктрин особливе місце посідає націоналізм як ідеологія, політика і практика, яка покликана ідеологічно обґрунтувати практичну боротьбу націй за своє самовизначення та самоствердження. Терміном «націоналізм» позначають такі явища: національну свідомість; національну ідеологію, яка формує основну мету, принципи боротьби за національну незалежність, розбудову національної держави; культурний і політичний рух, спрямований на боротьбу за утвердження національних пріоритетів у культурній та адміністративній сферах або здобуття національної незалежності.

Основні положення ідеології націоналізму, на думку українських дослідників, можна сформулювати таким чином: нації є єдиними й неповторними суб'єктами історичного процесу, в якому кожна нація має індивідуа-

льність, власне історичне призначення; нація – найвища цінність, джерело політичної влади; свободу людина здобуває лише тоді, коли вона ідентифікує себе з нацією; свобода й безпека нації є умовою світового порядку і справедливості.

Після проголошення державної незалежності в Україні розпочався процес розбудови самостійної демократичної Української держави та формування сучасної політичної нації, тобто згуртування у спільних інтересах в одній державі різнокультурних громад на основі рівності громадських прав та взаємоповаги. До політичної нації, як відомо, належать українці, росіяни, білоруси, молдовани, євреї, угорці, татари та інші етнопонаціональні групи. Наголосимо, що українці як титульна нація дають назву країні. Українська мова є державною. Становлення української політичної нації, як справедливо відзначає Ф. Рудич, можливе тільки на загальноцивілізаційних принципах громадянського суспільства, тоді, коли будуть створені економічні, соціальні, духовні умови, які працюють на націю [11, с. 7]. Особливо підкреслимо при цьому, що жодна державна етнопонаціональна політика не матиме успіху, якщо не ґрунтуватиметься на принципі поваги до національних меншин, на визнанні їх юридично і фактично рівноправними з корінною нацією. Цю політику треба будувати на принципах демократизму і права, національної єдності і взаємодовіри між націями, на толерантності у стосунках різних національностей і на повазі до традицій, звичаїв, віросповідання тощо. Ефективність етнопонаціональної політики залежить від того, наскільки правильно її принципи відображають стан етнопонаціональної ситуації, від уміння правлячих кіл враховувати етнопонаціональні інтереси і гармонізувати їх.

Становлення української державності та формування сучасної політичної нації відбувається в атмосфері політичного і ідейного плюралізму. Конституція України, визнаючи ідеологічну багатоманітність суспільного життя в Україні, передбачає, що «жодна ідеологія не може визначитись державою як обов'язкова» [2].

Серед значної кількості суспільно-політичних доктрин одне із провідних місць посідає націоналізм. Націоналістичний фактор став невід'ємною складовою суспільно-політичного життя в Україні і володіє ефективними важелями впливу на розбудовчі процеси. Як ідейний та суспільно-політичний рух він має своїх виразників в особі партій та організацій. Сукупна діяльність націоналістичних організацій в Україні становить основу націоналістичного руху. Однак, слід звернути увагу на те, що явище націоналізму залишається в цілому малозрозумілим, а довгі роки дискредитації українського націоналізму виробили у частині населення стійкий комплекс несприйняття його взагалі. За радянської доби будь-які прояви націоналізму жорстоко придушувалися. Компартийна пропаганда робила все для того, аби не просто формувати негативне ставлення до цього суспільного феномену, а щоб виробити упередження становлення до націоналізму. «Конструктивність» компартійної політики до націоналізму відчутна ще й сьогодні, вже в умовах існування державної незалежності країн на терені колишнього Радянського Союзу.

Разом з тим усі суспільства в тій чи іншій формі підтримують і експлуатують націоналізм. Він є природним і може бути використаний всіма ідеологічними течіями.

В цьому контексті варто підкреслити, що штучна, або неправильна націоналізація в розумінні насадження національного, викликає не піднесення, а спричиняє супротив. Тому наявну практику, як справедливо відзначає Р. Балабан, слід назвати псевдонаціональними проектами у вигляді зовнішньої оболонки як-то вишиванка, хустка, намисто – із загальнодемократичною риторикою і однозначним браком здорового націоналізму і здорового патріотизму, національних кроків [7, с. 183].

Зазначені проблеми актуальні для українського суспільства, в якому представлений широкий спектр політично-ідеологічних орієнтацій. Крім того, в сучасній Україні гостро стоїть проблема подолання політичного протистояння, завдання подальшого зміцнення незалежної держави, збереження стабільності і міжнародної згоди, протистояння спробам розколоти країну за ідеологічними і національними ознаками. Ці обставини актуалізують проблему вивчення етнополітичного чинника у діяльності суб'єктів політичного процесу, в тому числі й політичних партій.

Історіографія теми дослідження достатньо різноманітна. Націоналізм як ідеологія, політика і практика є об'єктом дослідження багатьох вчених сучасності. Проблема має міждисциплінарний характер – наукові розвідки здійснюють як представники політичної науки, так і суміжних із нею дисциплін – історії, філософії, психології, права, науки державного управління тощо. Серед сучасних дослідників можна виділити В. Кременя, І. Кресіну, В. Лісового, М. Обушного, Ф. Рудича, Ю. Римаренко, В. Якунина та інші. У контексті досліджуваної нами проблеми принципово важливим є твердження В. Лісового і О. Проценко, що український націоналізм в сучасній інтерпретації перебуває у полоні вузької історико-ретроспективної локалізації, тобто обтяжений гріхами інтегрального націоналізму. Надто міцна пов'язаність з діяльністю націоналістичних організацій 30-х – 40-х рр. стала на перешкоді того, щоб його прийняли і засвоїли також інші течії політичної думки та політичні рухи [4, с. 14].

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що неознакомість підходів щодо появи нації об'єктивно позначається на визначеннях сутності націоналізму, яких у науковій літературі вже накопичилося не один десяток – від абсолютно позитивних до негативних. Причому як серед критиків, так і прихильників націоналізму зустрічаються представники різних ідеологічних напрямків. В цілому відзначимо, що окремі аспекти даної проблеми достатньо активно вивчаються науковцями, але вона досі не вирішена і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є визначення сутності націоналізму та його роль в теорії та практиці політичних партій.

Націоналізм є однією із найскладніших і найсуперечливіших політичних ідеологій. Як жодна інша політична ідеологія націоналізм є явищем поліформним, тобто таким, що не тільки поєднується з різноманітними елементами інших політичних ідеологій (лібералізму, консерватизму, соціал-демократизму і т. ін.), але і є однією із підстав для їх появи.

Одночасно націоналізм є і полунфункціональним феноменом, оскільки може виявлятися як певний політичний чи культурний рух і як політика творчого конструктивізму. У цьому контексті, як слушно відзначає

М. Обушний видається правомірною характеристика націоналізму німецького дослідника П. Альтера: «Розмаїття тих політичних явищ, які об'єднують під назвою «націоналізм», вказує на багатогранність цього терміну. Націоналізм може набувати настільки різних форм та «національних» різновидів, що можна засумніватися, чи справді в кожному з цих випадків ми маємо справу з тим самим явищем... націоналізм не існує як щось єдине, існують тільки різноманітні форми його проявів. Ось чому було б, мабуть, правильніше говорити про націоналізм, а не застосовувати слово «націоналізм» в однині» [5, с. 144].

Висновок П. Альтера ґрунтується на тому, що у різних народів націоналізм набуває специфічних форм, котрі зумовлюються умовами, в яких він формується. Наприклад, на становлення французького націоналізму вирішальний вплив справляє територія країни, в англійському націоналізмі панує концепція нації як суспільства, в німецькому – міф крові або раси, що стало головним імпульсом для появи націонал – соціалістичної ідеології. В основі російського націоналізму покладений міф Третього Риму та побудова всесвітньої московської імперії з «трудового народу». В основі українського націоналізму покладена ідея боротьби за визволення нації і побудови незалежної держави. Таким чином, в основі всіх націоналізмів центральною категорією є поняття «нація».

Нагадаємо, що ідея нації з'являється на межі XVIII і XIX ст., під час Американської і Французької революцій і трактується як ознака переходу суверенітету від особи монарха до спільноти громадян, яка сама визначає собі закони, яких дотримується. Похідним від поняття «нація» є поняття «націоналізм».

Відзначимо, що цей термін уперше ввів у науковий обіг І. Гердер, а своїм походженням він забор'язаний Великої французької революції, її гаслом, а саме терміну «братство», що до революції мав багато значень, головним з яких були «спільність», «громада». Саме під час революції він почав швидко набувати іншого значення – «відданість нації». Тоді нація була вперше офіційно визнана найвищою цінністю. Роль націоналізму зводилася виключно до формування нації. Націоналізм проповідував рівність націй і народів, повагу до їхніх прав і свобод, демонстрував толерантність до них. Термін «націоналізм» не мав жодного негативного навантаження. Але вже і в цей час виникають інші його типи, наприклад, так званий якобінський або революційний націоналізм. Цей тип націоналізму сіяв недовіру й підозру до інших народів і демонстрував нетерпимість до будь-якої опозиції [12, с. 2].

Специфіка умов появи націоналізму породжує його різні типи – позитивний, негативний, «відкритий», організований тощо. Найчастіше сьогодні виділяють такі два типи: ліберально-демократичний та авторитарний. Політичній історії України відомий, зокрема, такий тип, як інтегральний націоналізм. Він з'явився як протест українців проти поділу своїх земель сусідніми державами та запроваджуваного на окремих завойованих територіях, по-суті, етноциду. Ініціатори націоналістичного руху 20-30-х років XX ст. бачили вихід із такого трагічного становища українців у створенні соборної української держави. За таких умов головним їх гаслом стало: «Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі

за неї». Саме з цього часу поняття «націоналізм» стало вживатися у значенні ідеологічна течія, яка прийняла назву «націоналістичної» і оформилося в організований політичний рух. З цього часу поняття «націоналізму» набрало партійного забарвлення, яке зберігає і до сьогодні.

В цьому контексті особливо підкреслимо, що будь-який тип націоналізму, взятий на озброєння, принципово не змінює стратегії націоналістичної ідеології, кінцевою метою якої є здобуття суверенітету для повноцінної життєдіяльності нації. Разом з тим, ця позитивна оцінка націоналістичної ідеології не означає, що вона не може на якомусь певному етапі переродитися в шовіністичну ідеологію. Така можливість відкривається тоді, як справедливо відзначають дослідники, коли певні політичні сили беруть на озброєння шовіністичні гасла і дії.

Націоналізм як ідеологія по-різному тлумачиться науковцями. Можна виділити два найпоширеніші погляди. Один із них вважає, що націоналізм є виключно позитивним явищем на етапі творення та становлення нової суверенної національної держави. Вони виходять із твердження, що націоналізм є народний, прогресивний, революційний рух. Інший підхід до націоналізму, – як до явища виключно негативного, реактивного, що від'ємно впливає на прогресивний розвиток суспільних відносин. Тут необхідно, як вважає М. Дмитренко, чітко розрізняти, якщо націоналізм – це активна позиція патріота стосовно становлення, розвитку й оборони своєї держави в межах її кордонів, то шовінізм – це той же патріотизм і націоналізм, який виходить за межі своєї держави з метою поневолення інших народів чи захоплення чужих земель [1, с. 164-165]. Націоналізм – це ідеологія, політика і практика, що ставить собі за мету розв'язання проблем нації власними ресурсами або добровільної допомоги інших націй.

У політологічному енциклопедичному словнику дається таке визначення: «Націоналізм – теорія і практика етнічних і соціально-політичних відносин у суспільстві, які ґрунтуються на самоідентифікації нації у вирішенні політичних, державних, економічних та соціокультурних проблем» [8, с. 387]. На наш погляд, повніше визначення націоналізму міститься у юридичній енциклопедії України. В ній націоналізм визначається як ідеологія, політика і практика, в основі яких лежить утвердження належного місця певного народу серед інших, його національних інтересів та національних культурних цінностей. Історично націоналізм сформувався наприкінці XVIII століття у зв'язку зі становленням нації та зростанням національної свідомості народів. У XIX-XX ст. націоналізм виступив об'єднуючою силою у боротьбі за національне визволення в Європі, згодом – в Азії, Африці та Латинській Америці.

Автор поділяє підхід науковців, котрі вважають, що націоналізм є спосіб життєдіяльності нації, в основі єдності якого покладені три складники: колективна саморефлексія (національна свідомість); колективна воля (національні прагнення); колективна дія (практика національного самоствердження). Отже, націоналізм як ідеологія є ідейним центром, який узагальнює всі прояви національної активності і спрямовує її в русло розв'язання загальнонаціональних інтересів. Він покликаний дати ідейно-теоретичне обґрунтування необхід-

ності практичної боротьби нації за національне самовизначення та національне самоствердження.

Слід звернути увагу на те, що націоналізм не ставить собі за мету атомізувати світову систему, розселити людей по «національних квартирах». Оскільки націоналісти виходять із того, що без національного немає і не може бути інтернаціонального і навпаки. За своєю ідейно-політичною спрямованістю націоналізм є ідеологією інтернаціоналістичною. Без націоналізму, національної єдності не може бути ідеології інтернаціоналізму, а отже, і міжнародної єдності. У цьому зв'язку не можна не погодитися з висновком який зробив один з провідних політологів держави професор М. Обушний про те, що довести зворотне означає заперечувати об'єктивність, а отже, науковість підходів до аналізу суспільно-політичних явищ [5, с. 147].

Здобуття Україною незалежності надало українському націоналізмові, який у Радянській Україні піддавався ідеологічному, політичному, адміністративному і жорстко силовому остракізмові, можливість відкрито заявити свої принципи. На конференції українських націоналістів у Києві в березні 1992 року сучасний український націоналізм декларувався як антирадикалізм, антикомунізм, анти тероризм. Ознаками сучасного українського націоналізму проголошується також гуманізм, народність, мирний, оборонний, інтернаціональний, творчий характер.

Конгрес українських націоналістів (КУН) зареєстрований як політична партія 1993 року у політичних резолюціях задекларував підтримку ідеї національної рівноправності, виступив за встановлення повної рівноправності українців всіх регіонів держави. Ідея нації в програмі КУН тісно пов'язується з національною демократичною державою. Лише суверена національна держава, побудована на принципах народовладдя, є гарантом повноцінного вільного і всебічного розвитку нації, може забезпечити вільний розвиток усіх духовних і матеріальних сил українського народу та визначити гідне його місце серед інших державних народів. В оновленій програмі КУНу, український націоналізм визначається як цілісна ідеологія і політичний рух, що історично зародився з внутрішньої природи Української Нації і є великою рушійною силою, яка гуртує, дисциплінує, скеровує націю на досягнення спільної мети. Програма окреслює головні параметри Української держави як держави національної, самостійної, демократичної, унітарної, правової, європейської. Декларує підтримку національно-культурних прав національних меншин [3, с. 204; 9, с. 336; 10, с. 8-14].

Особливе місце у партійно-політичному спектрі належить Організації українських націоналістів. Це об'єднання не відповідає ознакам класичної політичної партії, оскільки, як заявлено в її Декларації, ОУН не має на меті конкурувати з політичними партіями у боротьбі за владу в Україні, а заявляє про свою готовність до співпраці з усіма українськими національно-демократичними силами у справі розбудови Української національної держави. У розділі програми, присвяченому ідеологічним засадам націоналізму зазначається, що український націоналізм не суперечить принципам демократії, навпаки, він мобілізує найширші верстви для боротьби за свої універсальні права і до цього закликає і інші політичні сили.

Найбільш виразно українські національні цінності викладені у програмі Всеукраїнського об'єднання «Свобода», яке виступає за Українську державу, де український народ як природна категорія і виняткова вартість посідає належне йому панівне становище. Програма декларує необхідність законодавчого закріплення прав на та обов'язків національних меншин і титульної нації, ухвалення закону про титульну націю. Партій також вважає, що українська мова як держава і мова національної більшості має посісти панівне становище у всіх сферах суспільного життя країни.

Характерні риси партійних програм націонал-патріотів, як відзначає Ю. Пивоваров, це – інтегральний націоналізм як ідейна основа партійних програм; зовнішньополітична орієнтація на Захід; унітарна національна держава за спільними регіонами; активна державна підтримка розвитку української мови та національної культури тощо [6, с. 119].

Різноманітність націоналізмів, так само як і підходів націоналістів до розробки програм політичних партій, організацій та рухів, зумовлюють неоднаковість їх наповнення націоналістичними складовими. Відповідно до цього критерію, на думку політологів, програми політичних партій, організацій та рухів можна класифікувати наступним чином: 1. Націоналістичні партії, організації та рухи державних націй. Основною метою цих громадських об'єднань є захист територіальної цілісності національної держави, національної ідентичності, збільшення впливу і ваги національної держави у системі міжнародних відносин тощо. До партій такого типу відносяться: Австрійська партія Свободи, Партія прогресу Норвегії, Словацька національна партія, Литовська національна партія «Молода Литва», Партія реформ Канади». 2. Націоналістичні партії, організації та рухи, що мають власні держави, проте уряди яких не репрезентують національні прагнення, а тягнуть або навіть знаходяться у політичній, економічній та культурній залежності від іноземних держав або ж їх інституцій. Головною метою громадсько-політичних об'єднань, що належать до цієї групи, є відсторонення від влади аннаціональних урядів, їх заміна патріотично орієнтованими представниками нації. До цієї групи можна віднести Індійський Національний конгрес, Партію національної дії Туреччини та інші. Саме наявність таких націоналістично орієнтованих політичних партій, організацій та рухів у ряді країн, що утворилися після розпаду Радянського Союзу, уможливила проведення кількох національно-демократичних революцій, які забезпечили прихід до влади патріотично налаштованих політичних сил. Помаранчева революція в Україні є чи не найнаочнішим цьому прикладом. Вона стала могутнім каталізатором піднесення національної гідності та самоповаги українців, в ній є внесок українського націоналізму. Сьогодні в Україні носіями націоналістичної ідеології є лише кілька партій: Конгрес Українських Націоналістів (КУН), який у квітні 2004 р. став асоційованим членом Альянсу Європейських Націй, союзу правих партій Європейського Союзу, Всеукраїнське об'єднання «Свобода» та деякі інші, хоч сама ідея близька значній частині українського населення. Сьогодні у Європі спостерігається циклічна тенденція поступового занепаду соціал-демократії, на зміну якій приходять національно-демократичні сили, а почасти і націоналістичні партії. 3.

Націоналістичні політичні партії, організації та рухи, сформовані національними меншинами. Своєю основною метою ці громадські об'єднання можуть ставити різні й іноді полярні завдання: в одному випадку – захист своєї національної ідентичності, а в іншому – захист інтересів «материнської» нації в державі свого проживання [5, с. 149-150].

Історія суспільного розвитку свідчить, що націоналістичні партії, організації та рухи відіграють помітну роль у суспільно-політичному житті різних країн, у тому числі й в Україні. Така роль у ХХІ ст. буде зростати, оскільки національні проблеми залишаються на порядку денний політичного життя.

Націоналізм – це ідеологія нації, головна мета якої – створити й забезпечити всі необхідні умови для прогресивного національного розвитку. Як ідеологія є ідейним центром, який узагальнює всі прояви національної активності і спрямовує її в русло розв'язання загальнонаціональних інтересів. Тому прагнути подолати націоналізм – марна справа. Навпаки, треба всі прогресивні тенденції розвитку плекати на користь націоналізмові, а отже, й вселюдському поступові. Разом з тим, жодна державна етнополітична політика не матиме успіху, якщо не ґрунтуватиметься на принципі поваги до національних меншин, на визнанні їх юридично і фактично рівноправними з корінною нацією.

Слід погодитися, що в Україні формування політичної нації – процес тривалий, який потребує уважного ставлення до своєрідності усіх суціль в Україні етносів, консолідована синергетична взаємодія яких і складає увесь український народ. Загальна атмосфера етнополітичної толерантності, прагнення більшості громадян України до мирного узгодження своїх інтересів для політичного єднання незалежно від їхнього етнічного походження чи релігійної незалежності – усе це створює передумови для завершення в перспективі процесу формування української політичної нації.

Список використаних джерел

1. Дмитренко М. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції [Текст] / М. А. Дмитренко: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, ін-т оператив. діяльн. та держ. безпеки. – К.: Знання України, 2008. – 544 с.
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Х.: Одисей, 2012. – 56 с.
3. Конференція українських націоналістів. Матеріали і документи. – К.: Вид. Конгр. Укр. нац.-тів (КУН), 1992. – 238 с.
4. Лісовий В. Націоналізм, нація та національна держава / Василь Лісовий, Олег Проценко // Націоналізм: Антологія. – К.: Смолоскин / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий, 2000. – С. 11-34.
5. Обушний М. І. Партологія: Навчальний посібник / М. І. Обушний, М. В. Примуш, Ю. Р. Шведа; За ред. М. І. Обушного. – К.: Арістей, 2006. – 432 с.
6. Пивоваров Ю. Програмові засади українських політичних партій у дихотомії «націоналізм – демократія» / Ю. Пивоваров // Політичний менеджмент. – 2011. – № 2 (47). – С. 117-127.
7. Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденції розвитку / За заг. ред. Ф. М. Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 2010. – 336 с.
8. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Довіра, 2004. – 740 с.
9. Програма Конгресу Українських Націоналістів (з поправками та доповненнями, прийнятими Збором 2-3 липня 1993 та Другим Збором 2-3 вересня 1995 р.) // Матеріали Другого Збору Конгресу Українських націоналістів. – К.: Головний провід Конгресу Українських націоналістів, 1997. – С. 334-355.
10. Програма Конгресу Українських Націоналістів // Будьмо Українську національну державу разом. – К.: [б.в.] 2005. – С. 6-27.

11. Рудич Ф. М. Політичний режим в Україні: спроба політологічного аналізу / Ф. М. Рудич // Політичний менеджмент. – № 2(47). – 2011. – С. 3-13.

12. Червак Б. Український націоналізм: дослідження, інтерпретації, портрети / Б. Червак. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1996. – 40 с.

References

1. Dmitrenko M. Politichna sistema Ukrayina: rozvitok v umovah globalizatsiyi ta informatsiynoi revolyutsiyi [Teksti] / M.A. Dmitrenko: Nats. ped. un-t im. M.P. Dragomanova, in-t operativ. diyaln. ta derzh. bezpeki. – K.: Znannya Ukrayini, 2008. – 544 s.

2. Konstitutsiya Ukrayini priynyata na p'yatyi sesiyi Verhovnoyi Radi Ukrayini 28 chervnya 1996 roku. – H.: Odisey, 2012. – 56 s.

3. Konferentsiya ukraïniskih natsionalistiv. Materiali i dokumenti. – K.: Vid. Kongr. Ukr. nats.-tiv (KUN), 1992. – 238 s.

4. Lisoviy V. Natsionalizm, natsiya ta natsionalna derzhava / Vasil Lisoviy, Oleg Protosenko // Natsionalizm: Antologiya. – K.: Smoloskin / Uporyad. O.Protsenko, V.Lisoviy, 2000. – S.11-34.

5. Obushniy M.I. Partologiya: Navchalniy posibnik / M.I. Obushniy, M.V. Primush, Yu.R. Shveda; Za red. M.I. Obushnogo. – K.: Aristey, 2006. – 432 s.

6. Pivovarov Yu. Programovi zasadi ukraïniskih politichnih partiy u dihotomiyi «natsionaliz – demokratiya» / Yu.Pivovarov // Politichniy menedzhment. – 2011. – № 2 (47). – S.117-127.

7. Politichniy klas u suchasniy Ukrayini: spetsifika formuvannya, tendentsiyi rozvitku / Za. zag. red. F.M. Rudicha. – K.: Parlamentske vid-vo, 2010. – 336 s.

8. Politologichniy entsiklopedichniy slovník / Uporyadnik V.P. Gorbatenko; Za red. Yu.S. Shemshuchenka., V.D. Babkina, V.P. Gorbatenko. – 2-ge vid., dop. i pererob. – K.: Dovira, 2004. – 740 s.

9. Programa Kongresu Ukraïniskih Natsionalistiv (z popravkami ta dopovnenniyami, priynyatimi Zborom 2-3 lipnya 1993 ta Drugim Zborom 2-3 veresnya 1995 r.) // Materiali Drugogo Zboru Kongresu Ukraïniskih natsionalistiv. – K.: Golovniy provid Kongresu Ukraïniskih natsionalistiv, 1997. – S.334-355.

10. Programa Kongresu Ukraïniskih Natsionalistiv // Budmo Ukraïnsku natsionalnu derzhavu razom. – K.: [b.v.] 2005. – S.6-27.

11. Rudich F.M. Politichniy rezhim v Ukrayini: spoba politologichnogo analizu / F.M. Rudich // Politichniy menedzhment. – 2011. – № 2 (47). – S.3-13.

12. Chervak B. Ukraïniskiy natsionalizm: doslidzhennya, interpretatsiyi, portreti / B.Chervak. – Drogobich: Vidavniha firma «Vidrodzhennya», 1996. – 40 s.

Morar N.V., doctor of political Sciences, Professor the philosophy and sociology Department, Taurian state agrotechnological university (Ukraine, Melitopol), morar.nikolay@mail.ru

Nationalism in ideologies, policies and practices of political parties

Explores the essence of nationalism and its role in the theory and practice of political parties. It is emphasized that the nationalist factor has become an integral part of political life in Ukraine and is an effective lever of influence on the transformation processes. As the ideological and socio-political movement it has its supporters in the person of political parties and organizations. The author shares the approach of scientists who believe that nationalism is the way of life of the Nations, in the basis of unity which polojeny three parts: collective self-reflection (national consciousness); collective will (national aspirations); collective action (practice of national self-assertion). So, nationalism as an ideology is the ideological center, which summarizes all manifestations of national activity, and sends it into the mainstream of decision of national interests. It is intended to provide the ideological and theoretical substantiation of necessity of the practical struggle of the Nations for national self-determination and national self-assertion. It is concluded that the nationalist parties, organizations and movements play a prominent role in public-political life of different countries, including Ukraine. Such a role in XXI century will grow as national issues remain on the agenda of the political life.

Keywords: nation, nationalism, ethnic minorities, ideology, political party, program, democracy, political stability.

Morar N. V., доктор политических наук, профессор кафедры философии и социологии, Таврический государственный агротехнологический университет (Украина, Мелитополь), morar.nikolay@mail.ru

Национализм в идеологии, политике и практике политических партий

Исследуется сущность национализма и его роль в теории и практике политических партий. Подчеркивается, что националистический фактор стал неотъемлемой составляющей общественно-политической жизни в Украине и является эффективным рычагом влияния на трансформационные процессы. Как идейное и общественно-политическое движение он имеет своих сторонников в лице партий и организаций. Автор разделяет подход ученых, которые считают, что национализм является образом жизнедеятельности наций, в основе единства которого положены три составных части: коллективная

саморефлексия (национальное сознание); коллективная воля (национальные стремления); коллективное действие (практика национального самоутверждения). Итак, национализм как идеология является идейным центром, который обобщает все проявления национальной активности и направляет ее в русло решения общенациональных интересов. Он призван дать идейно-теоретическое обоснование необходимости практической борьбы наций за национальное самоопределение и национальное самоутверждение. Делается вывод, что националистические партии, организации и движения играют заметную роль в общественно-политической жизни разных стран, в том числе и в Украине. Такая роль в XXI ст. будет возрастать, поскольку национальные проблемы остаются на повестке дня политического жизни.

Ключевые слова: нация, национализм, национальные меньшинства, идеология, политическая партия, программа, демократия, политическая стабильность.

* * *

УДК 323.39:321.7

Винникова Н. А.

кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры политологии философского факультета, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків), n.a.vinnikova@karazin.ua

ПО ТОЙ БІК ДЕМОКРАТІЇ: НЕЗМІННІСТЬ ЕЛІТИЗМУ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

У світлі тенденцій згорання демократичних прав і свобод у їх апріорному розумінні навіть у системах сталого демократії особливої уваги потребує вивчення питання ролі окремих осіб або груп, які формують політичний порядок денний і безпосередньо впливають на процес формування і прийняття політичних рішень. Шляхом розкриття проблематики творення політичних рішень у контексті науково-дослідницького дискурсу плюралістичного та елітистського підходів до інтерпретації функціонування влади з'ясовано, що сучасним формам урядування властива фактична монополізація політичними елітами процесуальних аспектів формування політичних рішень, яка призводить до поширення ознак відчуження від політичного процесу основної маси громадян, наслідком чого є зростання чисельності протестних акцій, форм соціального протистояння і конфронтації.

Ключові слова: політичні рішення, еліти, влада, демократія.

Більшість сучасних дослідників, підкреслюючи важливість посилення ролі пересічних громадян у політико-творчих процесах, наполягають на тому, що представники політичних й економічних еліт залишають за собою монополію на формування політичних рішень. Таку позицію поділяють, зокрема, американські дослідники Томас Дай, Крістофер Леш, Кеннет Уолш, Крістофер Уільямс які досліджують вплив елітних кіл (насамперед, великого бізнесу, інтелектуальних центрів – університетів і дослідницьких структур, груп інтересів, керівництва фінансових фондів на формування і прийняття державних рішень у США. Структурні особливості і принципи діяльності елітного прошарку, який впливає на перебіг глобальних політичних процесів, опинилися у фокусі уваги Девіда Роткопфа, Жанін Ведель, Джозефа Ная. Загальною характеристикою останніх досліджень ролі еліт у формуванні політичного порядку денного є зміщення акценту на неформальні практики функціонування влади та латентні механізми творення і прийняття політичних рішень.

У вітчизняних політологічних студіях увагу зосереджено на особливостях формування української політичної еліти (М.Козловець, В.Олещенко, О.Пухкал, В.Рихлік, О.Сахань, Д.Сергатюк, С.Щербина), аналізі важелів впливу на розподіл ресурсів і повноважень, статусу у суспільстві політичного класу в Україні та ролі регіональних еліт у процесах українського державотворення та розкрито в роботах Г.Мельничука, Є.Остренко.